

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(1): 122-137, doi: 10.11616/asbi.1205449

Modern Türk Tiyatrosunda Divan Edebiyatı İzlerine Bir Örnek: Mahiyet-i Aşk Traces of Divan Literature in Modern Turkish Theater an Example: Mahiyet-i Aşk

Gül Nihal KUL¹, Bilge KAYA YİĞİT²

Geliş Tarihi (Received): 15.11.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 04.02.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.03.2023

Öz: Makalede, 19. yüzyılda yazılmış ve yayımlanmış iki fasıl, iki perdeden oluşan *Mahiyet-i Aşk* adlı tiyatro eseri günümüz alfabesine aktarılmıştır. Böylece Batı tesiriyle yeni edebiyat kapsamında kaleme alınmış eserin edebiyat dünyasına kazandırılması ve divan edebiyatından bu esere yansıyan etkilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, etkisi yüzyıllarca süren divan edebiyatının son dönemdeki yenileşme temayülleri üzerinde durulacaktır. *Mahiyet-i Aşk* adlı eserin yazarı olan Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin hayatı, eserleri, edebî eğilimleri, dil hususiyetleri üzerinde tespitler yapılacaktır. *Mahiyet-i Aşk*, tiyatro eseri olmasına rağmen konusu modern tiyatronun konusundan ziyade divan edebiyatının konusuyla uyumlu olan karşılıksız bir aşkın ilahi aşka dönüşümü, aşkın mahiyetinin/özünün insan idrakindeki yolculuğudur. Çalışmamızda yazarın *Sanki Aşk* adlı tiyatro eserinden de istifade edilerek *Mahiyet-i Aşk* adlı eserin geleneksel ve modern edebiyattan taşıdığı izler izah edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mahiyet-i Aşk, Ahmet Hamdi, Tiyatro, Divan Edebiyatı, Tanzimat Edebiyatı

&

Abstract: *Mahiyet-i Aşk*, consisting of two chapters and two acts, which was written and published in the 19th century, has been transferred to today's alphabet. Thus, it is aimed to bring the work written under the influence of the West within the scope of new literature to the world of literature and to determine the effects reflected on this work from divan literature. In line with this purpose, the recent trends of innovation of divan literature, whose influence has lasted for centuries, will be emphasized. Determinations will be made on the life, works, literary tendencies and language characteristics of Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi, who is the author of the work called *Mahiyet-i Aşk*. Although *Mahiyet-i Aşk* is a theatrical work, its subject is the transformation of an unrequited love into divine love, which is more compatible with the subject of Divan literature rather than the subject of modern theatre, and the journey of the nature/essence of love in human perception. In our study, the traces of the play called *Mahiyet-i Aşk* from traditional and modern literature will be explained by making use of the author's play called *Sanki Aşk*.

Keywords: Mahiyet-i Ask, Ahmet Hamdi, Theatre, Divan Literature, Tanzimat Literature

Atıf/Cite as: Kul, G. N., Kaya Yiğit, B. (2023). Modern Türk Tiyatrosunda Divan Edebiyatı İzlerine Bir Örnek: Mahiyet-i Aşk. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1), 122-137. doi: 10.11616/asbi.1205449

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gül Nihal Kul, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, gulnihal.kul@ibu.edu.tr.

² Doç. Dr., Bilge Kaya Yiğit, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, kaya_b@ibu.edu.tr. (Sorumlu Yazar).

1. Giriş

Divan edebiyatı kendine has kuralları olan İslamiyet etkisinde gelişmiş altı asırdan uzun süre tesiri olan zengin bir edebiyattır. İslamiyet'in, Arap ve İran edebiyatlarının etkisiyle gelişerek gelenekli/törelî³ bir yapıya sahip olan Divan edebiyatının başlangıç dönemi 13. yüzyıl olarak kabul edilir. 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar her yüzyılda üzerine eklemeler yapılarak hâsıl olan bu edebiyat zemininde zengin kültür ve birikim, duygu derinliği, söyleyiş güzelliği ve ahenk unsurlarıyla şaheser niteliğinde pek çok eser verilmiştir. 19. yüzyıla kadar gelişimini devam ettiren divan edebiyatı, bu yüzyılda eski gücünü ve ahengini kaybetmiş, beslendiği kaynaklar kurumuş ve orijinalliğini kaybederek sanat değeri düşük eserlerle varlığını sürdürmüştür (Şentürk, 2019: 677). Şairler, "sözün tükendiği bu mecrada yeni bir şeyler söylemek, yeni bir yol açmak için arayış içerisine girmiş" (Kul, 2022: 9) ve bu arayış neticesinde Encümen-i Şuârâ adıyla bir edebî topluluk kurmuşlardır. Encümen-i Şuârâ'yı yaklaşık bir asır boyunca siyasi ve içtimai hayatta varlık gösteren Batılılaşma/çağdaşlaşma gayretinin edebî alandaki izdüşümü olarak görmek mümkündür. Asırlarca işlenmiş bir mirası devralan Encümen-i Şuârâ topluluğu, Divan edebiyatının gelenekli formunu korurken muhtevasına, dil ve üslup anlayışına birtakım yenilikler kazandırmış olsa da Divan edebiyatına yeni, taze bir soluk kazandıramamıştır. Encümen-i Şuârâ topluluğu, kısa bir süre sonra dağılmış olmasına rağmen etkisi uzun yıllar sürmüş, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi üyeleriyle Batı tesirinde gelişen Tanzimat edebiyatının temelleri atılmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte ilim tahsil etmek, Batı'nın bilim ve tekniğini Osmanlı topraklarına taşıyabilmek amacıyla Avrupa'ya öğrenci gönderilmiştir. Avrupa'ya giden, oradaki edebiyat dünyasına vâkıf olan gençler yaptıkları ilk çevirilerle yazın dünyasında bir zihniyet dönüşümünü başlatmışlardır. İlk olarak Fransız kültürünü ve edebiyatını tanıyan, tanıtmaya amaç güden Şinasi, 1858'de Fransız şairlerinden yaptığı manzum çeviriler ve 1849-58 yılları arasında Reşit Paşa'ya yazdığı 4 kaside ile savunduğu yeni edebiyatın hacim, muhteva ve dil hususundaki ilk ifadelerini beyan etmiştir (Akyüz, 1979: 12-13). Değişen/dönüşen zihniyetin, dil ve muhteva anlayışının edebî zeminde var olması ve varlığını sürdürebilmesi ancak eskinin yani Divan edebiyatının yıkılmasıyla mümkün olacağı düşüncesiyle Tanzimat şairleri tarafından Divan edebiyatı ciddi bir eleştiriye maruz bırakılmıştır.⁴ Divan edebiyatının terkiplerle yüklü diline mukabil halkın anlayabileceği sade bir dil ile gazetelerde ve edebiyatımızda yeni edebî türlerle hem yeni edebiyatın hususiyetleri inşa edilmiş hem de eskiye karşı yeni türlerin müdafaası yapılmıştır.

Tanzimat ve sonrasında Osmanlı aydınları, Tanzimat edebiyatıyla birlikte ilk örneklerini görmeye başladığımız türlerden özellikle tiyatro eserlerini toplumun modernleşmesi için etkin bir araç olarak görmüş ve kullanmışlardır. Bu dönemde tiyatro sanatına hem topluma Batılı yaşam biçimini tanıtmaya hem de Batılılaşmada yol gösterici olma misyonu yüklenmiştir (Pekman.2002:8-9). Ekseriyetinin okuma yazma bilmediği Osmanlı toplumunda sadece izleyerek dahi verilmek istenen mesajın iletilmesi sağlandığı için bu dönemde kısa bir zaman içinde çok sayıda manzum ve mensur tiyatro eseri kaleme alınmıştır (Akyüz, 1979: 37).

Bu çalışmada Tanzimat döneminde kaleme alınmış eserlerden biri olan *Mahiyet-i Aşk* isimli tiyatro eserini yeni harflere aktararak yazarı Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin edebî kişiliği üzerinden Divan edebiyatının Tanzimat dönemi eserlerinde devam eden etkisi izah edilmeye çalışılmıştır. Yazar hakkında hali hazırda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Gıyasettin Aytaş'ın *Tanzimatta Tiyatro Edebiyatı Tarihi* adlı

³ "Söyleme ve yazma sürecinden dinleme, okuma, anlama ve yorumlama sürecine kadar tüm safhalarında ezeli hakikat alanının hesaba katılıp gözetildiği edebiyâta Törelî edebiyat denebilir." Mazmûnlar âlemi olarak da nitelendirilen bu hakikat alanının daha doğru ve net bir şekilde izahı için ayrıca bakınız: Dağlar, A. (2022), Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı, İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi: Ankara.

⁴ Öncelikle "Şinasi'nin 1862 yılında yayımlanan Müntehabât-ı Eş'âr'ı, dönemi için hem yeniliğin öncüsü şairleri içinde barındıran bir kitap, hem de ileride yeni neslin edebî zevkini yönlendiren bir kitap olma unvanına sahiptir." (İlhan, 2012:2005) Sonrasında Namık Kemal Divan şiirine karşı eleştirilerini 1866'da yazdığı Lisân-i Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazât-ı Şâmilîdir makalesiyle başlatmış ve Tahrib-i Harabat, Talim-i Edebiyat Üzerine Bir Risâle... eserleriyle devam ettirmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: Bilgegil, K. (1972), Harâbât Karşısında Namık Kemal, İstanbul: İrfan Yayınevi. Şemsettin Sami de "Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Âhîrimiz" yazısında Divan şiiri eleştirilerini beyan ettirmiştir.

kitabında sadece Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir.⁵ *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*'nde de Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'ye yer verilmiş ancak hayatı ve edebî kişiliği hakkında malumat verilmemiştir.⁶ Bu kaynakların dışında adına herhangi bir yerde rastlanmadığı için yazarın edebî kişiliği ve görüşüyle ilgili olarak sadece eserlerinden hareketle çıkarımlarda bulunulmuştur.

Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin bilinen iki tiyatro eseri vardır. Bunlardan ilki 1299/1881-82 yılında kaleme aldığı *Sanki Aşk* adlı mensur tiyatro eseridir. Gıyasettin Aytaş tarafından günümüz alfabesine aktarılan bu eser yirmi sayfadan oluşmaktadır. Eser, Tanzimat dönemi edebiyatının ana konusu olan yanlış batılılaşmanın sebep olduğu kültürel yozlaşma ve şüursuz alafangalaşma üzerine eleştirel bir bakış açısıyla yazılmıştır. Eserin başkahramanlarından Mazlum Bey, kalemde çalışan, dönem halkının fazlasıyla rağbet gösterdiği tiyatro türünde eserler okuyan; ancak İstanbul'un çeşitli eğlence mekânlarında sık sık boy göstererek para harcayan züppe bir karakterdir. Eserin diğer başkahramanı Mazlum Bey'in sevgilisi Pürnaz Hanım da zengin bir aileye mensup, geleneksel divan edebiyatı kültürüne ve diline yabancı, piyano çalan, süsüne düşkün, hafifmeşrep diye nitelendirilen bir karakterdir. Yazar, bu karakterler üzerinden geleneksel kültürle Batı kültürü arasında sıkışmış, kendi kültür ve değerlerine yabancılaşmış insan tipleri oluşturmuştur. Yazar kurguladığı bu tipler üzerinden sadece Mazlum Bey'in manasına vâkıf olmadığı âşikane sözlerle Pürnaz Hanım'ı etkilemeye çalışırken düştüğü komik durumu değil, aynı zamanda yüzyıllardır şiirlerde yüceltilen aşkın dahi değersizleştirildiğini, ahlakî değerlerin yitirildiğini, kadının toplumda ve yazın dünyasında değişen konumunu okuyuculara/seyircilere aktarmaya çalışmıştır.

Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi *Sanki Aşk* adlı tiyatro eserinde, yeni edebiyata ait unsurlardan ve yeni edebiyatın savunucularından sıkça ve övgüyle bahsettiği görülmektedir. Nitekim eserdeki başkahraman Mazlum Bey Osmanlı'yı sembolize eden fes takıp modern bir aksesuar olan kravat bağlamaktadır. Mazlum Bey'in sevgilisi Pürnaz Hanım ise modern bir enstrüman olan piyano çalan, şiirden ve manasından anlamayan, konakta yaşayan bir karakterdir. Mazlum Bey'in geleneksel kültürle yetişen eski nesle tabii annesi Tuti Hanım'ın toplumun genel ahlak anlayışına uymayan, kamusal alana çıkarak erkeklerle muhabbet eden Pürnaz Hanım'ı iffetsiz, hafifmeşrep biri olarak görmesi Tûtî Hanım ile Pürnaz Hanım arasında bir kuşak çatışması yaratmaktadır. Ayrıca Tûtî Hanım'ın "*Hep bunları okuyarak böyle şeyleri öğreniyorlar zamanımızın çocukları. (Eliyle tiyatro kitaplarını gösterir) Aslı faslı yok birtakım masallar "meseller" ne bu! Tiyatro edep mektebi imiş irfan imiş hay yere batsın! Olmasın öyle mektep...Lüzumu yok... Herkesin evlâdını baştan çıkarmağa.....-Hele kızlarda der isen nâmussuzluk sorma gayrı...Öyle bildiği bir adamla oturup da birtakım cilveler. Muhabbetler. Muhabbet değil ya âşüftelik.*" (Hamdi, 1299: 10-11) sözleri ile modernizm ile değişen edebiyata ve onun mahsulleri yüzünden değişen kadının kimliğine olumsuz bakış ile Mazlum Bey'in "*Her ne ise şimdilik böyle birtakım tiyatro vesâir kitaplar okuyarak eğleniyorum.*" sözleri arasında bir çatışma yaratılarak tiyatronun hem bir edep, irfan mektebi olduğu hem de hoşça vakit geçirmeye vesile olan bir sanat türü olduğu mesajı verilmektedir. Eserdeki bu diyaloglar, yazarın Namık Kemal'in tiyatro hakkındaki görüşlerinden etkilendiğini de göstermektedir. Zaten yazar eserinde Namık Kemal'in yanı sıra Tanzimat edebiyatının diğer tanınmış şair ve tiyatrocularından da bahseder. Mazlum Bey'in Pürnaz Hanım'a yazdığı mektupta Abdülhak Hamit Tarhan'a ait *Sahra* adlı şiir kitabından altı şiir yazması ve Pürnaz Hanım'ın "*Bakın ne ince diller dökmüş. Doğrusu değme kâtibin harcı değil. Nereden bulmuş böyle iyi sözleri? İşte! İnsanı aldatan böyle güzel yüzle güzel söz...*" (Hamdi, 1299: 16) bu sözleri Ahmet Hamdi'nin Abdülhak Hamit'e olan beğenisini dile getirir. Eserin başında Mazlum Bey, Tanzimat döneminin ünlü yazarı Samipaşazade Sezai'nin *Şîr* adlı tiyatro eserinin aşkı ne kadar güzel tarif ettiğini söyleyerek eserden bölümler okumaya başlar (Hamdi, 1299:4-5). Yazarın okuyucuya parantez içinde "*kravat boyun bağı demektir*" (Hamdi, 1299: 31) "*Bir efkâr demek kendi cehâletini bildirmektir*" (Hamdi, 1299: 7) gibi bilgiler vermesi de Tanzimat'ın öncü yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'den etkilendiğini göstermektedir.

⁵ Yazar ve eser için ayrıca bakınız: Aytaş, G. (2010), *Tanzimatta Tiyatro Edebiyat Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

⁶ Şengül, E. (2022), *Mahiyet-i Aşk* (Ali Necip Paşazâde Ahmet Hamdi), <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mahiyet-i-ask-ali-Necip-pasazade-ahmet-hamdi-tees-1534>, (Erişim Tarihi: 12.09.2022).

Yazarın ikinci eseri, bu çalışmanın da esasını teşkil eden *Mahiyet-i Aşk*'tir. Eser, yazarın diğer eseri *Sanki Aşk*'la birlikte H.1299/M.1881-82 yılında İstanbul Mahmut Bey Matbaası'nda basılmıştır. Yirmi sayfadan oluşan *Mahiyet-i Aşk*, iki fasıl ve iki perdelik, manzum-mensur karışık kısa bir tiyatro eseridir. Eserin giriş kısmında şahıs kadrosu verilmiştir. Piyes dört karakter etrafında teşekkül etmiştir. Tiyatro eserinin kahramanları; fakir bir kâtip olan Âşık, zengin bir ailenin kızı Vuslat, Âşık'ın validesi Ümid ve Vuslat'ın dadısı Ferah'tır. Eserdeki kahramanların isimleri soyut ve semboliktir. Başkahramanların adının *Hüsn ü Aşk*'ta Aşk, *Mahiyet-i Aşk*'ta Âşık olması; *Hüsn ü Aşk*'ta Aşk'ın Hüsn'e kavuşma ümidinin kalmadığı bir anda Sühan'ın gelerek mektup getirmesi, *Mahiyet-i Aşk*'ta Âşık'ın Vuslat'a kavuşmasının mümkün olmadığını söylediği anda Vuslat'ın dadısı Ferah'ın gelerek Vuslat'ın geleceğini haber vermesi ve her iki eserde de başkahramanın aşk yolundaki dönüşüm süreci/farkındalık ile kemale ermesi Ahmet Hamdi'nin Şeyh Galib'in Hüsn ü Aşk adlı mesnevisinden etkilendiğini açıkça göstermektedir. Yazarın divan edebiyatı kültürüne vâkıf olduğu eserde yer alan kelimelerden, kullandığı mazmunlardan ve mesnevi nazım şeklinde olduğu gibi yer yer sevgiliye olan duygularını ifade eden kendi mahlasını kullanarak yazdığı gazellerden de anlaşılmaktadır.

Mahiyet-i Aşk adlı piyeste biri dört beyitlik nâtamam gazel olmak üzere toplam sekiz adet gazel bulunmaktadır. Yazar Ahmet Hamdi, başkahraman Âşık'a doğrudan iki adet gazel okutarak piyese başlatmıştır. Âşık, ilk gazelden itibaren içinde bulunduğu durumun zorluğunu, sevgilinin vefasızlığı yüzünden çektiği sıkıntıları, ümitsizlik hâlini dile getirmeye başlar. *Sabâ* redifli ikinci gazel ile devam eden Âşık, her an sevgilinin hizmetkârı olduğunu, sevgilinin kendisine eziyet ettiğini, sevgilinin iltifatına mazhar olamadığını bildirir. Tıpkı divan şairleri gibi sabah rüzgârına hitaben feryadımızı, sıkıntılarımızı sevgilinin kulağına eriştir diye yalvarır. Daha sonra Âşık, *itdi* redifli üçüncü gazeli okuyarak sevgilinin cefakârlığından, kendisine ne eziyetler ettiğinden, başkalarına/rakiplere lütuflarda bulunduğundan bahseder. Bir sonraki gazelde Âşık, yine sabah rüzgârına seslenerek sevgilinin Âşık'a böyle hunharca eziyet etmemesini diler. Âşık beşinci gazelinde; ağlayan, inleyen, garip hâline sevgilinin lütufta bulunmasını dileyerek adeta sevdiğinin gül bahçesinden uzak kalmış bir bülbül, şekerden mahrum bir aşk papağanı gibi olduğunu dile getirir. Âşık, hüznün bahçesine benzeyen gönlüne ancak sevgilinin hoşluk verebileceğinden söz eder, sevgiliye binlerce kez teşekkür ederek gazelini tamamlar. Altıncı gazelde, kalpteki inlemelerin sevgiliye tesir etmediğinden, sevgilinin siyah saçlarının âşığı zulmette bıraktığından bahseder ve "Acaba o ay yüzlü sevgili bir gün yüzünü gösterir mi... Ey sevgili zulmü bırakıp âşıkına iltifat eyle" diyerek sevgiliye seslenir. Son beyitte ise kendi kendine seslenen Âşık'ın "Sevgilinin gönlü demirden de olsa Allah onu muma çevirir, sabreyle" sözleri, Âşık'ın karamsar ruh hâlinde uzaklaşarak sevgiliye kavuşmaya dair ümidini göstermektedir.

Piyesteki ilk altı gazel birinci fasıl, birinci perdededir. Son iki gazelin biri oyunun sonunda diğeri oyun sonlandıktan sonra yazılmıştır. Son gazellere kadar beşerî aşkın başkahraman üzerindeki öldürücü, yıkıcı etkisi üzerine karamsar bir ruh hâliyle gazeller yazılmış/okunmuştur. Yedinci gazelde sevgiliye kavuşmuş olmanın vermiş olduğu sevinçle Âşık, mestane bir gazel okur. Ahının dumanıyla kapkara olan gam hanesi artık gül bahçesine dönmüştür. Kavuşmanın verdiği heyecanla Vuslat diye kucakladığı yazı takımının çıkardığı yüksek sesle Âşık uyanır. Bu uyanış, Âşık için bir dönüm noktası olur. Âşık'ın hem fiziki/gerçek hem de metafiziki/gaybî âlemdaki uyanışı gerçekleşir. Bu bölümden itibaren gerek mensur gerek de manzum kısımlarda başkahraman Âşık'ın mecazi aşktan ilahi aşka yolculuğu anlatılmaya başlar. Divan edebiyatındaki tasavvufi aşk konulu mesnevilerde, gazellerde olduğu gibi kavuşma anında Âşık, bütün benliğini yakıp kavuran aşkın mecazi bir sevgiliye ait olmadığını idrak ederek Hakk'ın hakikatine erer.

İkinci fasıl ikinci perde ikinci mecliste, dünyaya gelen insanın asıl hedefinin Allah rızasını kazanmak olduğu, Allah aşkının beşerî aşktan daha kıymetli olduğu ifade edilir ve perde kapanır. Perde kapandıktan sonra sekiz beyitlik sekizinci gazel okunur. Âşık olanın sıkıntılara, eziyetlere Hamdi gibi katlanması gerektiği, rahat geçinen âşığa âşık denmeyeceği belirtilerek gazel tamamlanır. Yazar, piyesinin sonuna bir ihtar ekleyerek eserin birtakım âşıkane sözlerle kaleme alındığından söz etmiştir ayrıca oyunda aşkın sebep olduğu sarhoşluk hâlinde kaynaklı hataların olabileceğini; ancak

muhabbetten, aşktan hissesi olanların bu eseri yine de takdir edeceğini ifade etmiştir. Ona göre, temel konusu aşk olan bu piyesten tat almayanların hiç değilse eseri değersiz göstermemeleri gerekir. Ahmet Hamdi bu temennilerle sözlerini nihayete erdirir.

Oyunda kesin bir zamandan söz etmek mümkün değildir. Kahramanın rüyası ile başlayan hikâye rüyanın sona ermesinden kısa bir süre sonra sonlanmaktadır. Mekân olarak bir oda kullanılmıştır. Başkahraman bu mekânda uyuyakalarak rüya görmeye başlamış ve Vuslat diye masanın önündeki yazı takımına sarılmış hâlde uyanmıştır. Mekâna ait sınırlı bir tasvir yapılmıştır.

Hamdi, eserde günlük konuşma dilinden uzak, divan edebiyatı nazmında ve nesrinde kullanılan Arapça-Farsça kelime ve terkiplerle yüklü bir dil kullanmıştır. Çoğu zaman uzun cümleler kullanarak anlamın muğlaklaşmasına sebebiyet veren bir üslup kullanmayı tercih eden yazarın dili ve üslubunun dilde sadeleşme çabalarının aksine Tanzimat'ın 2. kuşağına daha uygun olduğu söylenebilir. Yazar, Hamdî mahlasıyla kaleme aldığı gazellerinde aruz kalıbını başarılı bir şekilde kullanmış; ancak şiirlerin birkaç yerinde veznin aksadığı tespit edilmiştir. Bu eserdeki sekiz şiirin kafiye düzenine bakacak olursak; altı şiirde redif kullanılmış, iki şiirde ise redif kullanılmamış; sadece ses benzerlikleriyle kafiye uyumu yakalanmıştır. Dört şiir, tek ses benzeşmesine dayalı mücerred kafiyeli, dört şiir de revî harfi ve bir uzun ünlüden oluşan mürdef kafiyelidir. Şiirlerde belirgin bir kafiye kusuruna rastlanmamıştır. Yazar eser boyunca mensur kısımlarda noktalama işaretlerini çok sık ve genel kaidenin dışına çıkarak gelişigüzel kullanmıştır⁷. Çeviri metinde noktalama işaretlerinin kullanımının görülebilmesi düşüncesiyle eski harfli metne mutabık kalınmıştır.

Eserin konusu, Divan edebiyatının temel konusu olan aşktır ve bu aşk karşılıksız aşktır. Âşık, divan şiirindeki gibi sevgiliye kavuşmak ister ve bir türlü bu emeline nail olamaz. Eser, başkahraman Âşık'ın ağzından söylenen iki gazel ile başlar ve kahramanın duygu durumuna göre metinde zaman zaman farklı gazellere yer verilir. Âşık kendini aşka layık görmemektedir. Vuslat'a ermenin mümkün olmadığını düşündüğü için kimi zaman Hak'a ve sevgilisi Vuslat'a niyaz etmekte kimi zaman da gönlüne ve dostlarına seslenerek feryadına aman dilemektedir. Âşık; her mısradaki, her satırda aşkın verdiği acı ve ızdırap ile yakarış halindedir. Oğlunun ızdırabına şahit olan Ümid, aşk acısıyla yanıp kavrulmuş âşıkların Allah'ın rahmet ve merhametiyle vuslata erebileceklerini söyleyerek Âşık'ı bir nebze teselli etmeye çalışmaktadır. Bu esnada Vuslat'ın dadısı Ferah, Âşık'ın gönlüne sevinç ve mutluluk getiren vuslat haberi getirir. Âşık vuslata erince aşkın verdiği coşku ve sarhoşlukla mestane bir gazel okumaya başlar. Tam Vuslat'ı kucaklayacakken bir gürültü ile uyanır ki her şey meğer bir rüyadan ibaretmiş. Âşık, sitemkâr sözlerine ara verip bu rüyanın onun kalbini ve nefsini ıslah etmek için bir ikaz olduğunun idrakine vararak muhabbet yolunda şeytana uyararak zarara uğrayanların yolunda olmak istemediğinden ellerini kaldırarak iyiler ve kötüler için ayrı ayrı dua eder. Son olarak yazar "biz" redifli bir gazel kaleme alarak Hak yolunda can veren âşıkların niteliklerini sıralar ve eseri sonlandırır:

Cânân yolına cânı fedâ eylemişiz biz

Hep leyl ü nehâr kavs-keş-i tîr-i gamız biz

...

Da'vâ-yı mahabbet ederüz meclis-i dilde

Mecnûn gibi sahrâ-yı elemde gezeriz biz

...

Pervâne yakar kendüyi cânânı görünce

Tâ rûz-ı memât hasret ile sabr ederiz biz (G.VIII/1-4-7)

⁷ Kimi zaman üç nokta yerine dört yahut beş nokta kullanmış kimi zaman da cümle sonunda herhangi bir noktalama işareti kullanmamıştır. Metni Latin alfabesine aktarıırken yazarın tercih ettiği noktalama işaretleri aynen korunmuş, metinde yer alan Arapça-Farsça asıllı sözcüklerin aslı uzunluklarına riayet edilmiştir. Sadece gazellere ve beyitlere numara verilerek gazellerin aruz kalıbı eklenmiş ve kahramanların konuşmalarından önce iki nokta (:) eklenmiştir. Çalışmanın inceleme kısmında ise TDK'nin güncel yazım kuralları esas alınmıştır.

Sonuç

Sanki Aşk ve *Mahiyet-i Aşk* adlı tiyatro eserlerinin aynı yıl, H. 1299/M. 1881-82'de yayımlanmalarından yola çıkarak Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığını söyleyebiliriz. Bu araştırmanın esasını oluşturan *Mahiyet-i Aşk* adlı eserden hareketle Ali Necip Paşazade'yi Tanzimat döneminin modern edebiyatında divan şiirini/kültürünü devam ettirmeye çabalayan yenilikçi bir yazar olarak tanımlamak mümkündür. Divan edebiyatında âşîğın yegâne amacı vuslata ermektir. Bu eserde de başkahramanların adları direkt Âşık ve Vuslat'tır. Diğer iki kahramanın adının da soyut ve sembolik olması, divan edebiyatının temel konularından biri olan mecazi aşktan hakiki aşka dönüşü/yolculuğu ele alması, divan edebiyatında yüzyıllarca işlenmiş gül-bülbül, şem-pervane, rüya gibi klasik mazmun ve motiflerin kullanılması, divan edebiyatının şaheserlerinden *Hüsn ü Aşk*'tan çok belirgin etkiler taşıması, yazarın esere direkt gazel ile başlaması ve kısa bir eser olmasına rağmen eserde aruz ölçüsüyle, redif ve kafiyeye de dikkat edilerek yazar tarafından kaleme alınmış sekiz gazel bulunması, araştırmada yapılan tespitleri destekleyen unsurlardır. Eserde modern edebiyata ve onun getirdiği unsurlara ait tek öge ise eserin yazıldığı tür olan tiyatrodur. Piyeste noktalama işaretlerinin kullanımında tutarsızlıklar tespit edilmiştir. Kanaatimizce yazarı sadece bu eseriyle değerlendirmek hata olacaktır. Çünkü Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi, aynı yıl basılmış diğer eseri *Sanki Aşk*'ta Tanzimat dönemi yazarlarının takipçisi; eski ile yeniyi, geleneksel ile modern karşı karşıya getiren bir yazar olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin ne eskinin ne de yeninin takipçisi olduğu söylenebilir. Eğer Ali Necip Paşazade'yi Türk edebiyatının dönemleri içerisinde konumlandırmak gerekirse o "Tanzimat'ın en büyük fatalitesi [kaderi]" olan "ikilik realitesi"nden" (Tanpınar, 2012: 144) kaçamayan Tanzimat'ın ara nesil sanatçıları arasında gösterilebilir.⁸ Böylelikle aynı yıl, aynı yazar tarafından kaleme alınan bu iki eserde yazarın iki farklı tavır sergilemesi daha anlamlı bir hâle gelmiş olur.

Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi'nin *Mahiyet-i Aşk* ve *Sanki Aşk* adlı tiyatro eserlerinden yola çıkarak denilebilir ki modern olarak nitelenen yeni edebiyat Batı etkisiyle şekillendiğinden bizim edebiyat dünyamızda köklenmesi için eski edebiyata ihtiyaç duymuş ve bu yüzden divan edebiyatının yüzlerce yıllık birikimi içerisinde köklenmiştir. Ahmet Hamdi'nin *Mâhiyet-i Aşk* isimli bu piyesi geçiş dönemindeki pek çok eser gibi divan edebiyatının etkisinin bir anda bir günde sona ermediğini, eremeyeceğini de gözler önüne sermiştir. Piyes, Türk edebiyatında tiyatro türünün ilk örneklerinden olması hasebiyle de ayrıca önem taşımaktadır.

MAHİYET-İ AŞK

Tiyatro

İki Fasil İki Perde

Müellifi

Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi

⁸ Tanzimat dönemi ara nesil sanatçıları ve özellikleri için bakınız: Alan, S. (2021), Türk Edebiyatında Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Uzanan Köprü: "Ara Nesil", Akademik Matbuat, 5(2), s.61-90. Birinci, N.(1999), Ara Nesil Edebiyatı, Osmanlı / Kültür ve Sanat, Cilt 9, (Ed. E. Güler), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. Kaya, A. İ. (2013), Türk Edebiyatında Ara Nesil, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9), s. 148-159. Fildiş, B. ve Kaman, S. (2017), Batılılaşma ve Batılılaşmanın Edebiyata Yansımaları: Bir Ara Nesil Edebiyatçısı Mustafa Reşid'in 'Gözyaşları', Turkish Studies, 12(13), s. 245-280. Gariper, C. (2013), Geçiş Dönemi: Ara Nesil, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, (Ed. R. Korkmaz), Ankara: Grafiker Yayınları. Babacan, M. (2019), Doğu-Batı Arasında: Ara Nesil, Türk Edebiyat Tarihi, Cilt 3, (Ed. T. S. Halman – M. İsen– O. Horata), İzmir: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İstanbul

Maârif Nezaret-i Celilesinin Ruhsatıyla Bâb-ı Âlî Civarında Ebussuûd Caddesinde 72 Numaralı
Mahmûd Bey'in Matbaasında Basıldı

1299

MAHİYET-İ AŞK

Eşhâs

Âşık Bir kâtib-i fakîr

Vuslat Bir zengin adamın çocuğu

Ümid Âşıkın vâlidesi

Ferah Vuslatın dadısı

Birinci Fasıl Birinci Perde

“Perde açıldıkda âşık kendi odasında oturmuş önünde bir masa üstünde yazı takımı müşâhede olunur.”

-Birinci Meclis-

Âşık (Yalnız)

“Mahzûnâne bir tavırla zîrdeki gazeli okur”

-I-

(Mefâilün Feilâtün Mefâilün Feilün)

1.Cihân içinde dirîgânlar neler oldu

Şebân-rûz gam-ı âşık füzûn-ter oldu

2.Çekildi bûy-ı nesîm-i latîf-i mahbûbân

Cemî'-i sûyda bâd-ı hazân eser oldu

3.Bu teşnelikte aceb cür'a bahş ider yok mu

Şerâre-i dehenim çerhe ser çeker oldu

4.Şehâdet eyleye bir ehl-i dil bu hâlâta

Nihâl-i bâg-ı emel vâh bî-semer oldu

5.Aceb felekde görülmüş mü böyle bir edbâr

Ki beyt-i kalb makarr-ı gam u keder oldu

6.Bidâ'e kalmadı artık tefâhür eksildi

Çü murg-ı tâlî'-i Hamdî siyâh-ser oldu

(Bir az bükâdan sonra yine başlar)

-II-

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1. Biz ki her dem hâdim-i dergâh-ı cânânız sabâ

Bâde-i hirmânile bî-hûş u mestânız sabâ

2. Ebleh ü şeydâ-yı aşkız asrda emsâlsiz

Za'fdan mânend-i mü gûyâ ki bî-cânız sabâ

3. Müflis ü bî-vâyeyüz emvâl-i dünyâdan berî

Rûz u şeb biz neş'e-dâr-ı misk ü reyhânız sabâ

4. Selsebîl-âsâ akar hûn-âb-ı çeşm-i âşıkân

Çâr etrâfdan muhât-ı bahr-i ummânız sabâ

5. Gûş-ı meh-rûya erişdir nâle vü feryâdımız

Dilden ihrâc etmesin dârâ-yı peymânız sabâ

6. Câme-i eltâf ile ilbâs etsin bizleri

Çünkü râh-ı vaslda eyvâh üryânız sabâ

7. Hamdi-i bîmâra rahmen yâre istirhâm kıl

Pâdişâhdır mâlik-i ümmîd-i ihsânız sabâ

Bu da şîve-i kader. Felek beni bir yâre esîr etmiş ki...Pîşgâhında bir bende-i halka-be-gûş ve bâde-i mahabbet ile ser-mest ü bî-hûş olup hemîşe çeşme-i dârû-yı eltâfından sandûka-i dimâğımı imlâ etmek sevdâsıyla zemîn-peymâ ve o zâlim-i bî-vefâ ise birtakım dürûg-gûyân-ı nâ-bînâya arz-ı dîdâr kasdıyla perde-güşâ oluyor....

(Hüdâ'dan istirhâm) Yâ müsebbibe'lesbâb bu fakîr âşıkı bir sebeple bu derd-i pür-azâbdan rehâ-yâb eyle yâ Rab o dem ne demdir ki bu kadar bâr-ı girân sabr u şekîbi tahammüle mukâbil nâ'il-i bahşâyış-ı yâr olacağım ve şem'-i dîdeyi hurşîd-i ziyâ-bârile şü'le-dâr etmiş bulunacağım.

(Yâre hitâb) Cânâ müşâhede-i rûy-ı anber-bûyına sezâ-vâr değilim müflis ü gedâyım bârî icâzet kıl hâk-i pâyine yüzüm ve gözüm süreyim ve hâsıl olacak deryâ-yı sirişke gavvâsâne dalayım nasîbim bulayım cânâ mâdem ki iltifât etmeyecektin bunca zulm-i nâ-revâyı hakkımda be-câ görüp tarîk-i vefâdârîyi terk eyleyecek idin sebep nedir ki âzâde-i âlâm u ekdâr iken silsile-i zülfünle çekerek âvâre-i dâr u diyâr etdin (Nefse hitâb) Ey dil-i gamgîn bîhûde âh u enîn etme taht-gâh-ı hûbân eflâk ile yeksândır. Hezâr nâle vü efgân etsek resîde-i sem'-i cânân olmaz ey tûtî-i dil daha ne vakte kadar hasret kafesinde gürisne duracaksın ve harâret-i aşk içre teşne kalacaksın yoksa dest-i mahbûbdan âb u dâne mi me'mûl ediyorsun heyhât heyhât... O bî-vefâ...

Agyârı ihsân-ı bî-pâyân ile memnûn ve seni hazine-i kalbinden bîrûn etti. (Mahzûniyetle) Cândan azîz bildiğim yâr-ı âşinâ sitem-i gûnâgûn ile vücûd-ı hûn-âlûduma cerîha açmakda ve düşman zannettiğim bir takım ehl-i insâf hâl-i pür-melâlîme merhameten yaralarım merhem sarmaktadır. Yâ Rab ben nasıl me'yûs u gam-nâk olmayayım ve tîr-i âh u vâh ile levha-i sînemi delmeyeyim.

(Yâre hitâb) Yeter ey andelîb-i hezâr-âvâ[z] yeter ey âyîne-i firkat-nümâ âşık-ı şeb-peymâyı mihr-i ruhsârınla bulunduğum nevâ-hâne-i zulmet-i bî-intihâdan tahlîs edip kandil-i tersâ misillü ilelebed garîk-i deryâ-yı ziyâ kıl ey cellâd-ı bî-dâd ve'y hûn-hâr-ı cefâ-mutâd yazıktır câna kıyma bâd-ı nefsanîye uyma cism-i gayr-ı mer'îye itimâd ve kendini ilkâ-yı âteş-kede-i fesâd itme..... Sûy-ı inâda gitme... Dilberâ tesîr-i nâr-ı iştiyâkınla kalb-i sûzânım cûş u hurûş itdi el-amân... Ey şehenşâh-ı hûbân... Yetiş feryâdımâ iklim-i vücûd mübeddel-i hâkister olmadan âb-ı nevâzişle hâmûş eyle!

(Hüdâ'ya hitâb) Yâ Rab dilber-i sitem-pervere ol kemân-ebrûları... Tîr-i gamzesiyle nişân-gâh-ı vücûdumu detsün için mi verdik... Yâ Rab.. O gaddâr-ı cân-şikâra çeşm-i füsûn-kârları... Murg-ı bahtımı âşiyâne-i ikbâlden dâm-ı idbâre dûçâr eylesin için mi verdik (Me'yûsiyetle) Ey dûstân-ı bî-basar beni ta'yîb etmeyin ve bu hâl-i esef-iştimâle gülmeyin zîrâ gayr-i ihtiyârîdir...

Ben.. Bir zayıf nâ-tûvân ve mübtelâ-yı derd-i bî-dermânım aşkın leşker-i bî-emânı etrâfımı ihâta ve muhâsara kılmış... Bu halde.. Kimden isti'mân ideyim.. Ve ne vechle tâbî'-i fermân olmayayım..

Ey ehibbâ-yı pür-safâ bazî-i aşkile istihzâ kılmayın ve bükâ... Dostun.. Zencîr-i turrası altında imrâr-ı ömr ettiğim için dîvânedir diye iftirâ eylemeyin.. Zîrâ ki.. Siz de ol perî-rûyu görmüş olsaydınız ve ol nâfe-i anberînden bir nebze istismâm etmiş bulunsaydınız...Bî-reyb ü riyâ olarak söylerim ki bu tarîk-i saâdet-refîke sülûkum için benüm aklen mertebe-i Felâtûn'da bulunduğumu iddia ve âşık-ı dânyâ dîvâne nâmıyla telkîb eylediğinizden dolayı istihyâ ederdiniz

(Nefse hitâb) Ol serv-i sehînin her bir nihâl-i müşğîni ... Cevâhir-i sabâhat-i gûnâgûn ile malen mâl... Bu halde sen gibi bir gedânın öyle bir hazîne-i gîrân-bahâyı tâlib olması zevâl-i akla dâldir.. Gel.. Bu hayâl-i muhâl ile sararup solma... Ve Kays gibi hâne-i akldan hurûc ile divâne ve sahrâ-nişîn olma... (Biraz teellümden sonra) Niçün fakir olayım. . Ben de o hazine-i melâhat-i fâniyeye mukabil... Gencine-i muhabbet-i bâkiyeye mâlikim.. Ve niçün cânib-i matlûbdan dûr bulunayım eger cânân sâhib-iz'ân ise.. Elbette.. Bakâdâr olan şeyi.. Fenâdâr olan şey üzre tercih edecektir ve muâmelât-ı tahkîriyeyi terk ile râh-ı vefâyâ gidecektir (Rikkat-engîz sözlerden müteessir ve giryân olarak âfîdeki gazeli okumağa başlar.)

-III-

(Mef'ûlü Mefâilü Mefâilü Feûlün)

1.Bir dem işidin yâr-ı cefâ-cû neler etdi

Bîgâneleri vuslat ile behrever etdi

2.Dünyâyı fedâ eyleyeni zülfüne gör kim

İhsân yerine şöylece gamnâk-ter etdi

3.Ağyârı çekip verd gibi sadr-ı visâle

Hasretde kodı bülbülünü der-be-der etdi

4.Bîçâre gedâyâ keremi görmedi lâyık

Zengin olanı sâhib-i genc-i güher etdi

4. Her mürde-dili sâgar-ı ruhdan kılıp ihyâ

Hirmân-ı edeble bizi teşne-ciger etdi

5. Hamdi'ye dahi bir nazar it gayrı a zâlim

Peykân-ı esef seng-i siyâha eser etdi

(Tebessüm ile) Nîm nigâhı rûşenâ bahş-ı etrâf-ı gerdûn... Ve hâk-i pâyi kühl-i uyûn olan kimse.. Ne eder? Elbette semt-i gurura gider... Tâvusun reh-güzeri.. Tazîmen dil-dâdesinin hûn-ı cigeriyle la'l-reng olmuş olsa... Ne yapar? Ve fart-ı ihtişâm fart-ı kibrden zemîne tenezzül etmeyip zirve-i eflâke uçar...

(Ağlayarak) Âh cânân.. El-amân ey hadîş-i dil-berân.. Allah için olsun ihsân eyle hizmetinde etdiğim hatâya her ne ise yegân yegân söyle... Tâ ki cürümü bileyim ve istiğfâr kılıp dâmen-i afv u mürüvvetine sarılayım.. Ey mahbûb-ı meh-likâ ve'y maşûk-ı şîrîn-edâ lâyıkmıdır ki iltifât-ı bî-gâyât hemîşe hakkımda müheyâ olur emeliyle libâs-ı mecnûnâne ile mülebbes bulunayım... Ve bilakis müstehakk-ı cefâ ve ezâ olayım. (Kemâl-i sûz u güdâz ile zîrde muharrer gazeli okumağa başlar.)

-IV-

(Feilâtün Feilâtün Feilâtün Feilün)

1. Söyle Allâh için ey bâd-ı seher cânâne

Etmesin bunca sitem âşıkâ hûn-hârâne

2. Kâni' olmazsa eger işte dil-i gam-hânem

Nazar eylerse çıkar râz-ı nihân meydâne

3. Sûziş-i gamla gözüm seyl demâdem akıyor

Celb ider şefkati billâh nice bî-îmâna

4. Söyle tenvîr ide zulmet-gedemüz bir kerre

Uymasın safsata-i kâzibe-i nâdâne

5. Kerem et bâd-ı seher yâre Hudâ hakkıyçün

Arz kıl rahm ide tâ Hamdi-i bî-dermâna

(Hiddetle) Cism-i billurun içre.. Kalb-i âhenîn mekân tutsun billâh sezâ değil.... Mahfaza-i anberîn içre.. Râyiha-i kabîha-i hışm u kîn mahal bulsun vallâh revâ değil.... (Bir az muhayerâne durduktan sonra birdenbire çehresi limon gibi sararıp şiddetle ağlar ve âvâz-ı hazîn ile gazel-hânlığa başlar)

-V-

(Mef'ûlü Fâilâtün Mef'ûlü Fâilâtün)

- 1.Hâl-i garîb-i zâra kim kıla bir inâyet
Pürsiş ide adûya bâkî midir adâvet
- 2.Biz öyle andelîbiz gülzâr-ı dostdan dûr
Tûtî-i aşk isek de mahrûm-ı kand-ı vuslat
- 3.Yârin gubâr-ı pâyı her çeşme tûtüyâdur
Biz çekmiş olsak anı âmâdedür felâket
- 4.Olmazsa havz-ı dilde bir katre âb-ı insâf
Taktîm arz-ı hâle âyâ ne bunda hâcet
- 5.Kendi elümle teslîm etdim mehârı yâre
Şâyed ki bir dem ola ibrâz ede mürüvvet
- 6.Tâ rüstahize dek biz sermest-i sâgar-ı mey
Şeydâ isek de zâhir ma'nâda pür-kiyâset
- 7.Hamdi hezâr kerre hûbâna kıl teşekkür
Zîrâ riyâz-ı hüzne anlar verir halâvet

(Biraz mütehayyirâne durduktan sonra) Yeter....Yeter..... Hakkında avâtıfı Samedânîye tecelli etmeyen kulun matlûba vusûlü hâric-i imkân kâffe-i mahlûkât... Gerek eşyâ.... Ve gerek zî-hayât dest-beste-i irâde-i Cenâb-ı Yezdândır (Melûlâne bir müddet tefekkür ve endîşeye) dalarak..... Ve iştiyâk-ı yâre mecâli kalmayarak..... (Âvâz-ı hazîni demsâz-ı âh u enîn edip gazel-hân olur.)

-VI-

(Mef'ûlü Mefâilü Mefâilü Feülün)

- 1.Dil-dâra eser eyleyemez nâle-i cân-gâh
Uşşâka nigâh etmez ise çeşm-i cefâ-hâh
- 2.Zulmetde kodu bizleri âh zülf-i siyâhu
Bir gün ola mı arz-ı cemâl eyleye ol mâh

3.Feryâd ederim gûşe-i hasretde hemîşe

Nâşâd olarak vakt-i şebâb geçmede eyvâh

4.Dârû bulamaz derdime billâh tabîbân

Hep derd ü elem âh ne fenâ tâli'-i gümrâh

5.Bir dil ki ola gıpta-keş-i baht-ı rakîbin

Mümkün mü aceb eylese cândan ikrâh

6.Cevri bırakup mültefit ol âşıkâ cânâ

Aşkınla görünmez gözüme saltanat u câh

7.Sen eyle şekîb Hamdi görürsün dil-i yâri

Âhenden ise şem' kılar Hazret-i Allâh

(Secde-künân) Yâ Rabbe'l-felak... Yâ Hakîm-i Mutlak.... Cemî-i esrâr-ı kulûbu dâna ve merhamet-fermâyî fakîr ve bî-nevâsın dergâh-ı azîmine ilticâ... nimet-i vuslatla kâm-yâb olmağı istid'â eylerim.....

(Nefse melâmetle) Ey bed-baht.....Bildin mi ki... Sen bir fakîrsin.... Fakîr olan rızk-ı maksûduma kanâat etmelidir, dünyâda âzâde-i âlâm u ekdâr iken ne lâzım idi ki.. cürmünden büyük bir dâneye tama' idüp böyle bir dâm-ı belâyâ kendini giriftâr etdin.....

Şimdi bir sayyâdın mahkûmusun ki.... Artık elinden halâs hiçbir vakitte mümkün olmaz öyle bir sayyâd ki muhabbet nâmını almıştır..... Senin gibi nice kimseler ol dâne-i sayyâda el uzatıp kendilerini esîr ettiler ve nihâyetü'l-emr... Elem ü keder semeriyle mesmûmen dâr-ı bekâyâ gittiler... Şimdi muhabbet seni kendüye tâbî' ve fermân-ber kıldı..... Bundan sonra .. Nâfile kurtulmak sevdâsında bulunma.... Tâli'in yâver olursa bu derdden rehâ-yâb olursun.... Vuslatı bulursun... Yok.. Eğer dest-i kazâ fermân-ı katli yazarsa diyâr-ı ademi göze alırsın... Bakalım mir'at-ı kadr ne suret gösterir (Bir iki dakika sonra Ümîd gelir)

-İkinci Meclis-

Ümîd Âşık

Ümîd: Oğlum!... Beyhude yere kendini harâb etme...Cihâna bunca âşıklar gelmiş her biri tîr-i iştiyâk ile sînesin delmiş.. Bunların içinde âteş-i aşkla hâkister olan var ise.... Kâm-ver olan yok mu.... Cenâb-ı Rabb-i Vedûd... Her yerde hâzır ve mevcûddur kuvvet ü kudret-i ezeliyesi zuhûr eylesen seni vuslat ile mesrûr etmez mi?

Âşık: Biz fakîriz.... Bununla berâber yine niam-ı mütenâhiye-i Sübhâniye üzerimizden eksik değil.... Tâ'ife-i fukarâ mahbûb-ı Hudâdır fakat insan.. Yorganı boyunca ayağını uzatmalıdır.. Biz gibi ednâlara kim bakar.... Biz gibi gedâların aşkıyla şem'-i dili kim yakar.....

Ümîd: Öyle deme... Evvelki sözün ne? Ne mademki Hak'dan gayrı bizim kimsemiz yoktur... Her halde muînn ve zahîrimiz odur bir gün olur ki vuslat ele girer bu kederlerin cümlesi def' olup gider.

Âşık: Hay hay inşâallâh

-Üçüncü Meclis-

Ümid Âşık Ferah

Ümid (Kendü kendüye): Gâlibâ bir hayır haber var

Ferah: Efendim..... Küçük Hanım mahsusan selam etdi.... Devlet-hâne-i âşikânelerine kabul buyurulur isem... Bu gece geleceğim dedi.

Âşık (kendü kendüye): Âh..... İlâhî hakkımda ihsan buyurmuş olduğun şu merhametin teşekkürünü hiçbir vechle îfâyâ muktedir değilim (Bir az hazîn bükâdan sonra gözlerini kapar deryâ-yı hâba dalar..... Perde iner)

-İkinci Fası İkin Perde-

“Perde açıldıkda mezkûr odada âşıkla vuslat zânû-be-zânû oturdukları müşâhede olunur”

-Birinci Meclis-

Âşık Vuslat

Âşık: Hakk’a sad-hezâr şükr ola ki şem’-i hakîri....

Mihr-i felek serîr ile berâber kıldı

Vuslat: Estağfurullah beyim..... Vuslat... Âşık içindir birtakım iyi ile fenâyı fark u temyîz etmez.. Allah’dan korkmaz.. Peygamberden hayâ eylemez.. Da’vâ-yı kâzibe-i aşk u mevt edip..... Yalandan muhabbet ettiği adamın gıyâbında İstedğini.. İcrâ eyleyen erâzil-i nâs için degildir.... Beğim.... Gayrı vuslat sizindir muhabbet-zedelerin... Yarım saat bile... Yüzünü görmege râzı olup da o da müyesser olmayan vuslat sizin elinizde iken ne sebebe mebnî te’hîr-i kâm buyurursunuz

Âşık: (Kemâl-i sürûr u hubûrundan mestâne işbu gazel ile terennüme başlar)

-VII-

(Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün)

1.Bâde nûş etdim hele ben dest-i mahbûbdan bu şeb

Bahtiyârım neş’e-yâbım bâg-ı matlûbdan bu şeb

2.Dûd-ı âhımla siyâhlaşmış olan gam-hânemiz

Gül-sitâna döndü bûy-ı dost-ı mergûbdan bu şeb

3.Geldi artık sâkiyâ işret demi mey sun bize

Sun meyi kim bir duâ al kalb-i meczûbdan bu şeb

4.Bir gece yarı ola agyâr nisbetle helâk

Behre-dârız zerrece çün zevk-i meslûbdan bu şeb

Birbirini der-âgûş etdikleri sırada bu gürültü kopar Âşık yukarıda beyân olunan uykudan sersem sersem gözlerini açar bir de ne baksın vuslat diye sîne-keş olduğu önündeki yazı masası olup üstündeki yazı takımı bütün devrilmiş ne vuslat var ne bir şey

-İkinci Meclis-

Âşık

Âşık: Âh meğer bu kadar müşâhede ettiğim lezzâtın cümlesi rü'yâ imiş âh felek nedir bu sende olan buğz ve adâvet...Acabâ bir adam bulunur mu ki senin cevri ü kahrına uğramaya her ne kadar îrâs-ı mazarrata muktedir olamadın ise de şu kadirîlik olsun icrâ-yı zulm ü bid'at etdin. Lâkin Cenâb-ı Hak âdil-i mutlakdır. Bir gün olur niceleri dünyâ-yı fenâdan âlem-i bekâyâ döndüren çerh-i gadr u fesâdın bozulur.... (Biraz tefekkürden sonra) Yok... Yok... Bu bana ıslâh-ı kalb için kabl Bârî'den bir ilhâmdır vâkıâ zamânımızda çok kişiler var ki.. Muhabbet davasını ederler, tarîk-i habâsetde gezerler.. Heyhât onlarınki muhabbet değil âdetâ şeytanetdir (Ellerini kaldırarak) Yâ Rabbî!!! Muntazır-ı fermân-ı İlâhiye ve rızâ-dâde-i evâmîr-i Rabbâniyen olan uşşâkı ber-murâd.... Ve bilakis mâ'il-i sûy-ı harâm ve râgıb-ı etvâr-ı rezâlet-encâm olan nâ-şâd eyle (Perde kapanır.)

Li-müellifihî

-VIII-

(Mef'ûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün)

1.Cânân yoluna cânı fedâ eylemişiz biz

Hep leyl ü nehâr kavs-keş-i tîr-i gamız biz

2.Sîne tutarız tîg-ı müj-i yâre siper-veş

Dünyâda müdâm mevc-zen-i bahr-i hemiz biz

3.Etrâfımızdı leşker-i aşk aldı ne çâre

Fermân-ı kazâ-yâba rızâ-dâdeleriz biz

4.Da'vâ-yı mahabbet ederüz meclis-i dilde

Mecnûn gibi sahrâ-yı elemde gezeriz biz

5.Aşkdan dem urur bir nice nâdân velîkin

Anlar mül içer zevkile zehr-âb içeriz biz

6.Âşık denemez bülbüle ma'şûksuz ötmez

Bak sayf u şitâ nevha ile âh çekeriz biz

7.Pervâne yakar kendüyi cânânı görünce

Tâ rûz-ı memât hasret ile sabr ederiz biz

8.Hamdî gibi ol âşık isen şöyle cefâ gör

Râhat geçinen âşıkâ âşık demeyiz biz

İhtâr

Kitabımız âşıkâne bir takım kelimât ile kaleme alınmış olduğundan ve zâten âşıkın söylediği sözlerde sermestlik hâlinden nâşî hatâyâ ve galatât-ı kesîrenin mevcûdiyeti bir emr-i tabîi bulunduğundan muhabbetden zerre mikdârı hisse-mend olanların eser-i âcizânemizi rehin-i takdîr ve tahsîn buyuracaklarını ikrâr eder ve âsâr-ı aşkdan lezzet-yâb olmayanların... Bâri lütfen tezyîfe kalkışmamalarını niyâz ve ihtâr eylerim.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Data Analysis: A Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Writing Up: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

Akyüz, K. (1979), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860-1923)*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Alan, S. (2021), Türk Edebiyatında Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Uzanan Köprü: "Ara Nesil", *Akademik Matbuat*, 5(2), s.61-90.

Ali Necip Paşazade Ahmet Hamdi, (1299), *Sanki Aşk*, İstanbul: Mahmûd Bey Matbaası.

Aytaş, G.(2013), *Türk Tiyatro Eserleri-4*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Aytaş, G. (2010), *Tanzimatta Tiyatro Edebiyat Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Babacan, M. (2019), *Doğu-Batı Arasında: Ara Nesil, Türk Edebiyat Tarihi*, Cilt 3, (Ed. T. S. Halman – M. İsen– O. Horata), İzmir: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Bilgegil, K. (1972), *Harâbât Karşısında Namık Kemal*, İstanbul: İrfan Yayınevi.

Birinci, N.(1999), *Ara Nesil Edebiyatı, Osmanlı / Kültür ve Sanat*, Cilt 9, (Ed. E. Güler), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Dağlar, A. (2022), *Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı*, İSLARA Uluslararası İslam Araştırmaları Kongresi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi: Ankara.
- Fildiş, B. ve Kaman, S. (2017), Batılılaşma ve Batılılaşmanın Edebiyata Yansımaları: Bir Ara Nesil Edebiyatçısı Mustafa Reşid'in 'Gözyaşları', *Turkish Studies*, 12(13), s. 245-280.
- Gariper, C. (2013), *Geçiş Dönemi: Ara Nesil*, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed. R. Korkmaz), Ankara: Grafiker Yayınları.
- İlhan, N. (2012), Yeninin İçinde Eski: Tanzimat dönemi Romanlarına Divan Şiirinin Yansıması, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), s. 2003-2017, Ankara.
- Kaya, A. İ. (2013), Türk Edebiyatında Ara Nesil, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), s. 148-159.
- Kul, G. N. (2022), *Mecmû'a-i Eş'ârım*, İstanbul: DBY yayınları.
- Pekman, Y. (2002), Tanzimat Dönemi Oyun Yazarlığında Batılılaşma Olgusu, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 14(14).
- Saraç, M. A. Y. (2011), *Eski Türk Edebiyatına Giriş Biçim ve Ölçü*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Şengül, E. (2022), Mahiyet-i Aşk (Ali Necip Paşazâde Ahmet Hamdi), <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mahiyet-i-ask-ali-Necip-pasazade-ahmet-hamdi-tees-1534> , (Erişim Tarihi: 12.09.2022)
- Şentürk, A. A. ve Kartal, A.(2019), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2012), *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.